

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

27

ਹੁਕਮੁ

ਭਾਗ - 3

‘ਖੇਤੀ’

ਹੁਕਮੁ

ਭਾਗ-3

ਤੈਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਾਡਾ 'ਹਉਮੈ' ਜਾਂ 'ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ' ਅਥਵਾ 'ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ' ਦਾ ਹੀ 'ਬੋਲ-ਬਾਲਾ' ਅਤੇ 'ਬੋਲ ਅਖਾੜਾ' ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ 'ਚੌਬੇ-ਪਦ' ਜਾਂ 'ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ' ਦੀ 'ਬੋਲ' ਹੋਰਵੇਂ ਹੈ।

ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਾਡਾ 'ਬਾਹਰ-ਮੁਖੀ' ਮਨ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਹੀ 'ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ 'ਉਨ-ਮਨ' ਦਾ 'ਰੁਖ' ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਵੱਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅੰਦਰ, ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦਾ ਹਨੇਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਸਾਡੇ 'ਮਨ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ' ਚੱਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਨਿਰੋਲ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਹੀ 'ਬੋਲ' ਹੈ। ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ 'ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ 'ਹੁਕਮ' ਨੂੰ 'ਕਮਾ' ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਹੀ, ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ, 'ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ' ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਭੀ, ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੇ ਹੀ 'ਨਿਰਣਾ' ਜਾਂ 'ਚੋਣ' ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮੰਡਲ ਕੋਈ ਗੁੱਝ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ 'ਟਾਪੂ' ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਡੇ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ —

ਖਿਆਲਾਂ

ਸਮਝ

ਗਿਆਨ

ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ

ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨੀ

ਦਾ ਹੀ 'ਅਹਿਸਾਸ' ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ 'ਹੋਦ' ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ, ਸਾਡੀਆਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ 'ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ' ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ 'ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਿਰਫ ਮਨ ਦਾ 'ਰੁਖ' ਜਾਂ ਰੰਗਤ 'ਬਦਲਣ' ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜਦ, ਸਾਡਾ ਹਉਮੈ-ਵੇਝ੍ਹਿਆ ਮਨ, ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਮਨਮੁਖ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਦ, ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ, ਸਾਡਾ ਮਨ ਅੰਤ-ਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ, 'ਹੁਕਮ' ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਉਨ-ਮਨ' ਜਾਂ 'ਗੁਰਮੁਖ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀਰਘ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ 'ਭੇਦ' ਵੱਲ ਅਸੀਂ ਗਹੁ ਜਾਂ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ 'ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਚੱਲ ਕੇ ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ —

ਜਬ ਲਗੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਤਾ ਤਬ ਹੀ ਲਉ ਦੁਖੀਆ ॥

ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਤਬ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੦੦)

ਪਰ ਇਸ ਗੁਝੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਬੁਝਦਾ ਹੈ।

ਭਾਣੇ ਵਿਚਿ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੬੩)

ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ॥ (ਪੰਨਾ-੪੯੫)

ਸਚਾ ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣਿਆ ॥

ਗੁਰਮਤੀ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸਚੁ ਪਛਾਣਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੪)

ਮਨ ਦਾ ਰੁਖ, ਰੁਚੀ, ਭਾਵਨਾ, ਨਿਸਚਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਬਦਲਣ ਲਈ —

1. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ,
2. ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ,
3. ਅੰਤ-ਆਤਮੇ ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸ,

ਦੀ ਅਤਿ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸਾਡੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਵੀ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗਲਤ 'ਸੇਧ' ਦੇ ਕੇ ਦੁਖਦਾਈ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ (ignorance) ਦੀ 'ਢੀਠਤਾਈ' ਨੂੰ ਹੀ, ਅਸੀਂ 'ਹੁਕਮ' ਸਮਝ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਧੋਖਾ' ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮਨ ਦੇ 'ਭਾਣੇ' ਨੂੰ ਹੀ, 'ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ' ਕਹਿ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਭੈੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ 'ਦੋਸ਼ਾਂ' ਤੋਂ ਬਚਣ ਜਾਂ 'ਬਰੀ' ਹੋਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਕੌਲੋਂ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਕੜੇ ਅਤੇ ਆਫਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹਉਮੇ ਨੂੰ ਪੱਠੋਂ ਪਾ-ਪਾ ਕੇ 'ਤਕੜੀ' ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਮਾੜਾ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ 'ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ' ਕਹਿ ਕੇ, ਰੱਬ ਦੇ ਸਿਰ 'ਠੁਣਾ ਭੰਨਦੇ' ਹਾਂ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ —

ਜਦ ਕਿਸੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ 'ਘੜੇ-ਘੜਾਏ' ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦੇ ਹਨ —

1. ਰੱਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜਾਵਾਂਗੇ।
2. ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਹਲ ਕਿੱਥੇ ?
3. ਸਾਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ।
4. ਰੱਬ ਦੀ ਮੇਹਰ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜਾਵਾਂਗੇ।
5. ਅਜੇ ਖਾਣ ਹੰਦਾਉਣ ਦੀ ਉਮਰ ਹੈ।
6. ਦੁਨੀਆਂ-ਦਾਰੀ ਨਜਿੱਠ ਕੇ ਦੇਖੀ ਜਾਉ।
7. ਅਜੇ ਰੱਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।
8. ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੂਜਾ ਹੈ।

ਜਦ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ 'ਸੰਗਤ' ਕਰਨ ਦਾ ਤਾਕੀਦੀ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਗੈਰ 'ਪੱਤਾ ਨਹੀਂ ਝੁਲਦਾ' ਉਸ ਦੀ 'ਮਰਜ਼ੀ' ਹੋਈ ਤਾਂ ਆਪੇ ਲੈ ਜਾਉ।

ਜੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, "ਰੱਬ ਦੇ ਫਸਾਏ ਹਾਂ ਆਪੇ ਛੁਡਾ ਲਵੇ, 'ਉਹਦੀ' ਮਰਜ਼ੀ।"

ਇਹ ਤਾਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗੀ 'ਢਕੌਸਲੇ', ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ —

ਰੱਬ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ?

ਜੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਬ ਕਾਹਦਾ ਹੋਇਆ ?
 ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਊਣੇ ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ।
 ਰੱਬ ਨੂੰ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।
 ਦਿਨ ਰਾਤ ਬੱਕਰੀ ਵਾਂਗੂ ਮੂੰਹ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ?
 ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਪਾਲਣਾ ਹੀ ਭਗਤੀ ਹੈ।
 ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।
 ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੀ ਪਰਮਾਰਥ ਹੈ।
 ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਹਲਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।
 ਬਾਣੀ ਦੇ ਮਤਲਬ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।
 ਮੁੜ-ਮੁੜ ਉਹੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ।
 ਰੱਬ-ਰੁੱਬ ਕੌਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਦਿਮਾਗੀ ‘ਢਕੌਸਲੇ’ ਹਨ।
 ਇਹ ਸਭ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਹਨ।
 ‘ਧਰਮ’ ਸਿਰਫ਼ ਦਿਮਾਗੀ ‘ਅਫੀਮ’ ਹੈ।
 ‘ਇਹ ਜਗ ਮਿੱਠਾ, ਅਗਲਾ ਕਿਨ ਛਿਠਾ’, ਆਦਿ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਅਗਿਆਨਤਾ, ਮਨਮੁਖਤਾਈ ਅਤੇ ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਦੇ ਹਾਸੋ-ਹੀਣੇ ਮਨੋਕਲਪਤ ਬਹਾਨੇ ਜਾਂ ਢਕੌਸਲੇ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ‘ਆਸਤਿਕ ਨਾਸਤਿਕ’ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਆਸਤਿਕ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਜੀਵਨ ਨਿਰੋਲ ‘ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ’ ਜਾਂ ‘ਆਪਣੇ-ਭਾਣੇ’ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ‘ਲੋਕ-ਪਚਾਰਾ’ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ‘ਆਪ’ ਨੂੰ ‘ਧੋਖਾ’ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ‘ਰੱਬ’ ਨਾਲ ‘ਠਾਠਾ-ਬਾਗਾ’ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਸ੍ਰੋਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਸਤਿਕ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਰੱਬ ਨਾਲ ‘ਸੌਦਾ-ਬਾਜ਼ੀ’ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੂੜੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੰਬਲ-ਭੂਸਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸਾਈ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭੀ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰੱਬੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਤੋਂ ਦੁਰੇਡੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਹੈ —

ਪੜਿ ਪੰਡਿਤੁ ਅਵਰਾ ਸਮਝਾਏ ॥

ਘਰ ਜਲਤੇ ਕੀ ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਏ ।

(ਪੰਨਾ-੧੦੪੬)

ਕਬੀਰ ਅਵਰਹ ਕਉ ਉਪਦੇਸਤੇ ਮੁਖ ਮੈਂ ਪਰਿ ਹੈ ਰੇਤੁ ॥

ਗਾਸਿ ਬਿਗਾਨੀ ਰਾਖਤੇ ਖਾਯਾ ਘਰ ਕਾ ਖੇਤੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੯੯)

ਕੂਰ ਕਿਆ ਉਗਿਓਓ ਸਭ ਹੀ ਜਗ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਓ ॥

(ਸਵਜੈ ਪਾ: ੧੦)

ਅਵਰ ਉਪਦੇਸੈ ਆਪਿ ਨ ਕਰੈ ॥

ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਜਨਮੈ ਮਰੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੯)

ਖਟੁ ਕਰਮਾ ਤੇ ਦੁਗੁਣੇ ਪੂਜਾ ਕਰਤਾ ਨਾਇ ॥

ਰੰਗੁ ਨ ਲਗੀ ਪਾਰਥ੍ਰਮ ਤਾ ਸਰਪਰ ਨਰਕੇ ਜਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੦)

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ 'ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ' ਮਨ ਨਾਲ, ਮਾਇਕੀ ਸੰਕਲਪ, ਸਕੀਮਾਂ ਘੱਟਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ 'ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ' ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜਦ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ, 'ਭਾਣੇ' ਜਾਂ 'ਭਾਗ' ਦਾ 'ਘੜਿਆ-ਘੜਾਇਆ' 'ਬਹਾਨੇ' ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਮਾਇਕੀ ਸੁਆਰਥ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ 'ਮਨ-ਦੀ-ਮਰਜ਼ੀ' ਜਾਂ ਆਪਣਾ 'ਭਾਣਾ' ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ 'ਪਰਮਾਰਥ' ਲਈ ਰੱਬੀ 'ਹੁਕਮ' ਯਾ ਭਾਣੇ ਦੇ 'ਬਹਾਨੇ' ਦੁਆਰਾ 'ਟਾਲ-ਮਟੋਲ' ਕਰ ਛਡਦੇ ਹਾਂ ਜਾ 'ਮਚਲੇ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਾਇਕੀ ਸੁਆਰਥ ਲਈ ਤਾਂ ਆਪਣਾ 'ਭਾਣਾ' ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਲਈ ਰੱਬੀ ਮੇਹਰ ਦੀ 'ਅਣਹੋਂਦ' ਦਾ ਢਕੌਸਲਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਰੱਬ ਗੁਰੂਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਗਾਹੀਂ, ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਵੱਲ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਮੇਹਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਜਨ ਸੰਤ ਕਰਹੁ ਇਹੁ ਕਾਮੁ ॥

ਆਨ ਤਿਆਗਿ ਜਪਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੯੦)

ਮੇਰੇ ਸਾਜਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ॥

ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਪੂਰਨ ਹੋਵੈ ਘਾਲ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੨)

ਹਰਿ ਜਸੁ ਰੇ ਮਨਾ ਗਾਇ ਲੈ ਜੋ ਸੰਗੀ ਹੈ ਤੇਰੋ ॥

ਅਉਸਤੁ ਬੀਤਿਓ ਜਾਤੁ ਹੈ ਕਹਿਓ ਮਾਨ ਲੈ ਮੇਰੋ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੨)

ਰੇ ਮਨ ਮੂੜ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖਦਾਤਾ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਝਹਿ ਸਮਝਾਵਤ ॥ (ਪੰ.-੧੩੮)

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛੇ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਪੱਧਰਾਂ ਉਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਭੀ ਅੱਡ-ਅੱਡ

ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ 'ਹੁਕਮ' ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਇਕੋ 'ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਹੇਠ, ਇਕੋ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਅਧੀਨ, ਹੀ, ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਅਟੱਲ, ਇਕ ਸਾਰ, ਅਭੁੱਲ ਅਤੇ ਅਪਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ਰੋ-ਜ਼ਰੋ ਵਿਚ 'ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੁਰ' ਹੈ।

ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸਤਹਿ ਉੱਤੇ ਭੀ 'ਹੁਕਮ' ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ ਤੈਗੁਣੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ 'ਜੋ ਮੈਂ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈਂ ਪਾਇਆ' ਦੇ ਅਸੂਲ ਤੋਂ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। (Karmic Law of 'As you sow' so shall you reap).

ਇਹ ਅਸੂਲ ਇਨਸਾਨੀ ਜੂਨ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਰਫ਼ 'ਇਨਸਾਨ' ਹੀ ਆਪਣੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਤੀਜੇ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਕਰਮ-ਖੇਤਰ' ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ, ਸਰਬੋਗ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬਾਈ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈ ਅਧੀਨ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਹੀ 'ਕਿਸਮਤ ਜਾਂ ਭਾਗ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸਾਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਭੋਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਸਜ਼ਾ' ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਦਿਨ ਰਾਤਿ ਕਮਾਇਅੜੇ ਸੋ ਆਇਓ ਮਾਥੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੬੧)

ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੪)

આપન કરમ આપે હી બંધ ॥ (ખના-૮૮૮)

ਆਪੇ ਬੀਜ਼ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਹੁ ॥ (ਪੰਨਾ-8)

ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਹਉਮੈ ਵੇੜੇ' ਕਰਮ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ 'ਦੋਸ਼' ਹੋਰਨਾਂ ਜਾਂ 'ਰੱਬ' ਉਤੇ ਬੱਧਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਉਂ ਤਾਜ਼ਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ —

ਜਿਤੁ ਕੀਤਾ ਪਾਈਐ ਆਪਣਾ ਸਾ ਘਾਲ ਬੁਰੀ ਕਿਉ ਘਾਲੀਐ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੨੮)

ਦਦੈ ਦੇਸੁ ਨ ਦੇਉ ਕਿਸੈ ਦੋਸੁ ਕਰਮਾ ਆਪਣਿਆ ॥

ਜੋ ਮੈਂ ਕੀਆ ਸੇ ਮੈਂ ਪਾਇਆ ਦੇਸੁ ਨ ਦੀਜੈ ਅਵਰ ਜਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੩੩)

ਨੀਵੇਂ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਮਲੀਨ ਰੁਚੀਆਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਰਬ ਵੱਲ ਲੱਗਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਜਾਂ ਹਉਮੈ ਦੀ ਢੀਠਤਾਈ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਜਾਂ ਅਵੇਸਲੇ-ਪਣ ਦਾ ‘ਠੁਣਾ’ ਰੱਬ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਭੰਨਦੇ ਹਾਂ।

ਮਾੜੇ ਜਾਂ ਨੀਵੇਂ ‘ਭਾਗ’ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪ ਆਪਣੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਰੱਬ ਉਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਸਾਡੇ ਮਾੜੇ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ‘ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਕਮਾਇਅਤੋ ਸੋ ਆਇਓ ਮਾਥੈ॥’ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਨ ਰਾਤ ਅਸੀਂ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਸਾਡੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਤੇ ਤਾੜਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਸੀਂ ਏਨੇ ਅਵੇਸਲੇ, ਮਚਲੇ ਅਤੇ ਢੀਠ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਦੀਆਂ ਉਕਤੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕੂੜੇ ਬਹਾਨੇ ਹੀ ਭਾਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਤੈਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜੋ ਸੰਕਲਪ, ਸਿਆਣਪਾਂ, ਉਕਤੀਆਂ, ਜੁਗਤੀਆਂ, ਵਿਉਤਾਂ ਅਤੇ ਘੋਟਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਸਭ ਸਾਡੇ ‘ਹਉਮੈ ਵੇੜੇ’ ਮਨ ਦੀ ਹੀ ਮਰਜ਼ੀ, ਭਾਣਾ, ਹੁਕਮ, ਚਾਓ, ਰੁਚੀ, ਗੀਝ ਤੇ ਰੰਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੀ ਹੈ।

ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਉਚੇ ਤੋਂ ਉਚਾ ‘ਟੀਚਾ’, ‘ਨੇਕੀ’ ਜਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਤਾਂਈ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਹਉਮੈਂ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ‘ਕਿਰਿਆ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡ’ ਭੀ ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ ਮਨ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਉਂ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਹਮ ਬਡ ਕਬਿ ਕੁਲੀਨ ਹਮ ਪੰਡਿਤ ਹਮ ਜੋਗੀ ਸੰਨਿਆਸੀ॥

ਗਿਆਨੀ ਗੁਨੀ ਸੂਰ ਹਮ ਦਾਤੇ ਇਹ ਬੁਧਿ ਕਬਹਿ ਨ ਨਾਸੀ॥ (ਪੰਨਾ-੯੨੪)

ਹਉ ਹਉ ਕਰਮ ਕਮਾਣੇ॥ ਤੇ ਤੇ ਬੰਧ ਗਲਾਣੇ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੦੪)

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ਕਰਮ ਰਤ ਤਾ ਕੋ ਭਾਰੁ ਅਫਾਰ॥

ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀਂ ਜਉ ਨਾਮ ਸਿਊ ਤਉ ਏਊ ਕਰਮ ਬਿਕਾਰ॥ (ਪੰਨਾ-੨੫੨)

ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਅਰੁ ਦਾਨ ਕਰਿ ਮਨ ਮੈ ਧਰੈ ਗੁਮਾਨੁ॥

ਨਾਨਕ ਨਿਹਫਲ ਜਾਤ ਤਿਹ ਜਿਊ ਕੁੰਚਰ ਇਸਨਾਨੁ॥ (ਪੰਨਾ-੧੪੨੮)

ਜੇ ਕੋ ਏਕ ਕਰੈ ਚੰਗਿਆਈ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਬਹੁਤੁ ਬਫਾਵੈ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੨੮)

ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਹਉ' ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰਮ-ਕਾਡਾਂ ਵਿਚ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦਾ 'ਦਖਲ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨੀਵੇਂ ਮਾਈਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ 'ਕਰਮਿਕ' ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਧਰਮ ਰਾਇ ਦੇ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਉਚਮ-ਉਚੀ, ਸੂਚਮ-ਸੂਚੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ 'ਰਜ਼ਾ' ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਹਉਮੈ ਦਾ 'ਅਭਾਵ' ਜਾਂ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ 'ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ' ਭੀ ਤੈਗੁਣੀ ਮਾਈਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ ਨੂੰ' ਅਸੀਂ ਆਪ ਬੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਭੀ ਦਿਮਾਗੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਮਨਮੁਖ ਕਬਨੀ ਹੈ ਪਰੁ ਰਹਤ ਨ ਹੋਈ ॥

ਨਾਵਹੁ ਭੂਲੇ ਬਾਉ ਨ ਕੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੩੧)

ਮਨਮੁਖ ਗਿਆਨੁ ਕਬੈ ਨ ਹੋਈ ॥

ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਠਉਰ ਨ ਕੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੫੧)

ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ ਕਬੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥

ਕਬਿ ਕਬਿ ਬਾਦੁ ਕਰੇ ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੩੧)

ਇਸ ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਦੀਰਘ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

'ਹਵਾ' ਹਰ ਜਗਾ 'ਰਵਿ-ਰਹੀ-ਭਰਪੂਰ' ਹੈ। ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਹਵਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਕੋਈ ਦਸ਼ਲ ਜਾਂ ਅਸਰ ਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਧਰਤੀ ਉਦਾਲੇ 'ਤੱਤਾਂ' ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਹਵਾ ਗੰਧਲੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ, ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੈਸਾਂ, ਧੂਏ, ਗੰਦੀਆਂ-ਮੰਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਧੂੜ ਨਾਲ ਗੰਧਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ, ਘਰਾਂ ਤੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਧੂੜੇ ਅਤੇ ਗੰਧਲੇ ਉਦਾਲੇ-ਪੁਦਾਲੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਹੋਰ ਭੀ ਗੰਧਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ, ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਆਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਉਡਦੇ ਹਾਂ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਸਾਫ, ਸੁਹਾਵਣਾ ਅਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਮੰਡਲ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਸਥੂਲ ਟਾਪੂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਬਲਕਿ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਖਿਆਲਾਂ, ਵਲਵਲਿਆਂ ਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੰਡਲ ਹਨ।

ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ, ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰੇਮ, ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਅਤਿ ਨਿਰਮਲ, ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ, ਰਸ, ਚਾਓ ਦਾ ਸੁੰਦਰ, ਸੁਹਾਵਣਾ ਸੁਖਦਾਈ ਮੰਡਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ, ਨਿਰਮਲ ਆਤਮਿਕ ਕਿਰਨਾਂ, ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ, ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਾਂ ‘ਨਾਮ’ ਦੁਆਰਾ ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ ਢੂਰ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਦੀ ‘ਸੋਝੀ’, ‘ਪਹਿਚਾਣ’ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਇਲਾਹੀ 'ਸ਼ਬਦ', 'ਨਾਮ', 'ਜੀਵਨ-ਰੋ' ਦੀ 'ਰਵਾਨਗੀ' ਦੀ ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਥਾਈਂ 'ਰਵਿ-ਰਹਿਆ-ਭਰਪੁਰ' ਹੈ।

ਕੁਦਰਤੀ ਪਾਣੀ, ਠੰਢਾ, ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਰੂਪ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾ ਪਾਣੀ ਜੀਓ ਹੈ ਜਿਤੁ ਹਰਿਆ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੪੨੨)

ਜਦ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ, ਅਫੀਮ, ਜ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਦੁੱਧ, ਮਿੱਠਾ ਆਦਿ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ 'ਹੋਂਦ' ਤਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ 'ਮਿਲਾਵਟ' ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਣੀ ਦੇ 'ਗੁਣ' ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਮਿਲਗੋਭੇ-ਘੋਲ' ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਦਾ ਅਸਰ ਜਾਂ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ 'ਹਕਮ', 'ਜੀਵਨ ਰੋਂ' ਉਤੇ, ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਮਾਈਕੀ ਨੀਵੇਂ ਪਿਆਲਾਂ ਜਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ 'ਛੌੜ' ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਹਉਮੈ-ਵੇਤਿਆ ਮਨ, ਨੀਵੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ 'ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰੱਬ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ 'ਹਕਮ' ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਪਰਲੇ ਬਲਬ ਦੀ ਰੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ
ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਂਦਾ
ਹੈ ਕਿ ਬਲਬ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰੰਗੀਨ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੀ ਅਸਲ ‘ਹੋਂਦ’ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ
ਆਪਣੀਆਂ ਗਰਜ਼ਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ ‘ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ’ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ
ਹਾਂ।

ਏਹੋ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦਾ 'ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ' ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਐਸੇ ਕਾਹੇ ਭੂਲਿ ਪਰੇ ॥

करहि करावहि मुकरि पावहि

ਪੇਖਤ ਸੁਨਤ ਸਦਾ ਸੰਗਿ ਹਰੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਕਾਚ ਬਿਹਾੜਨ ਕੰਚਨ ਛਾਡਨ ਬੈਰੀ ਸੰਗਿ ਹੇਤੁ ਸਾਜਨ ਤਿਆਗਿ ਖਰੇ ॥

ਹੋਵਨੁ ਕਉਰਾ ਅਨਹੋਵਨੁ ਮੀਠਾ ਬਿਖਿਆ ਮਹਿ ਲਪਟਾਇ ਜਰੇ ॥੧॥

ਅੰਧ ਕੂਪ ਮਹਿ ਪਰਿਓ ਪਰਾਨੀ ਭਰਮ ਗੁਬਾਰ ਮੋਹ ਬੰਧਿ ਪਰੇ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਹੋਤ ਦਇਆਰਾ ਗੁਰੂ ਭੇਟੈ ਕਾਢੈ ਬਾਹ ਫਰੇ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੨੩)

ਸਾਧੇ ਇਹੁ ਜਗੁ ਭਰਮ ਭੁਲਾਨਾ ॥

ਰਾਮ ਨਾਮ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛੋਡਿਆ ਮਾਇਆ ਹਾਥਿ ਬਿਕਾਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੮੪)

ਐਸਾ ਤੈਂ ਜਗੁ ਭਰਮਿ ਲਾਇਆ ॥

ਕਿਸੇ ਬੂਝੈ ਜਬ ਮੋਹਿਆ ਹੈ ਮਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੨)

ਇਹ ਜਗਤੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ਵਿਰਲਾ ਬੂਝੈ ਕੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-੫੫੮)

ਇਹ 'ਭਰਮ' ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਸਤਹਿ ਤੇ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੈਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਨਿਰੇ-ਪੁਰੇ ਦਿਮਾਰੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਇਹ 'ਭਰਮ' ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ
ਹੋ ਸਕਦਾ। 'ਹਨੇਰੇ' ਨੂੰ 'ਹਨੇਰਾ' ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? 'ਹਨੇਰਾ' ਤਾਂ ਸਿਰਫ
ਗੱਸ਼ਨੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਆਪੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦੂਰ ਉਡ-ਪੁਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਪੂਰਨ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ॥

ਸਾਧਸੰਗਿ ਭੈ ਭਰਮ ਸਿਟਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੯੩)

ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਜਾਲੀ ਤਾ ਕੀ ਕਾਟੀ ਜਾ ਕਉ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਬਿਸੂਸਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੦੮)

ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਸਰ ਲਾਗੇ ਤਨ ਭੀਤਰਿ ਤਾ ਭ੍ਰਮੁ ਕਾਟਿਆ ਜਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੦੨)

ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੮੪)

ਨਾਮ ਜਪਤ ਸਭੁ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਖੇਤ ॥ (ਪੰਨਾ-੯੧੪)

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡਾ ਮਨ 'ਭਰਮ' ਵਿਚ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਹਉਮੈ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਹਾਂ,
ਆਪਣੀ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ 'ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸਲ
ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ —

1. ਆਪਣੇ 'ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ' ਦੀ ਹੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ।
2. ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦਾ ਭੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ।
3. ਜੇ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਦਿਮਾਰੀ ਸਮਝ ਭੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਤੇ
ਨਿਸਚਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਪੁਰਾਣੀ ਜੀਵਨ ਰੋੜ ਵਿਚ ਰੁੜੀ
ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

4. ਜੇ ਦਿਮਾਰੀ ਨਿਸਚਾ ਭੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਉਮੈ ਦਾ ‘ਭਰਮ-ਗੜ੍ਹ’ ਟੁੱਟਦਾ ਨਹੀਂ।
5. ਇਸ ਮਿੱਠੇ ਜੱਗ ਦੇ ਕੂੜੇ ਭੁਲੇਖੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਆਤਮਿਕ ਅਵਵਸਥਾ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੀ ਨਹੀਂ।
6. ਜੇ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਸੋਝੀ ਭੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ‘ਨਿਸਚਾ’ ਨਹੀਂ ਹੈ।
7. ਜੇ ਨਿਸਚਾ ਭੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀ ਸਹੀ ‘ਸੇਧ’ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।
8. ਜੇ ਸੇਧ ਭੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ-ਆਤਮ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਉਦਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
9. ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਅਵਵਸਥਾ ਦਾ ਸਹੀ ‘ਨਿਰਨਾ’ ਜਾਂ ਪਹਿਚਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।
10. ਇਸ ਸਹੀ ਨਿਰਣੇ ਬਗੈਰ ਬਹੁਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਭੀ ਆਤਮਿਕ ਪੰਧ ਵਿਚ ਅਟਕੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਭੰਬਲ-ਭੂਸਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ‘ਨਾ ਇਧਰ ਕੇ ਰਹੇ ਨਾ ਉਧਰ ਕੇ’, ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਲਟਕ ਰਹੇ ਹਨ।
11. ਆਪਣੀ ‘ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ’ ਜਾਂ ‘ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ’ ਅਤੇ ‘ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ’ ਦਾ ਨਿਖੇੜਵਾਂ ‘ਨਿਰਨਾ’ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
12. ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਨੂੰ ਬੁਝਣ, ਚੀਨਣ, ਪਹਿਚਾਨਣ ਦੀ ਜਾਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਲੋੜ ਹੀ ਭਾਸਦੀ ਹੈ।
13. ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਦਿਮਾਰੀ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਉਛਾਲ ਨਾਲ ਝੂਮਣਾ ਜਾਂ ਅਨੋਖੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ ‘ਗਧਾ-ਵੈਰਾਗ’ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅਤੇ ਆਰਜ਼ੀ ਵੇਗ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਡ-ਪੁਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
14. ਮਾਨਸਿਕ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਭੀ ‘ਚੌਂਧੀ’ ਲਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ‘ਭਲਾ-ਭਲੇਰਾ’ ਜਾਂ ‘ਪਾਰਗਰਾਮੀ’ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ।
15. ਮਨੋ-ਕਲਪਤ ਮਾਨਸਿਕ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਆਕੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਆਤਮਿਕ ਜਗਿਆਸਾ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

16. ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖੌਤੀ, ਫੋਕੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਏਨੇ ਆਫਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਨੱਕ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਤਕਦੇ ਤੇ ਪਰਖਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਹਬੀ 'ਛਤਵੇ' ਲਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।
17. ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਾਡਾ ਧਾਰਮਿਕ 'ਅਫਰੇਵਾਂ' ਇਤਨਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੁੱਟ ਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਨ੍ਹਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।
18. ਜਦ ਕਿਤੇ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਜਨ੍ਹਨ ਦਾ 'ਜੁਆਲਾ ਮੁਖੀ ਛੁਟਦਾ' ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਉਛਾਲ (Iava) ਬੇਅੰਤ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਜੁਲਮ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।
19. ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਠ ਪੂਜਾ, ਕਰਮ ਕ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਤਮਿਕ 'ਸਿਖਰ' ਜਾਂ ਮੰਜ਼ਿਲ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਇਉਂ ਤਾਜ਼ਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ —

ਪਾਠ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਜਾਰਿਓ ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ ॥
 ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ ਅਧਿਕ ਅਹੰਬੁਧਿ ਬਾਧੇ ॥੧॥
 ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ ॥
 ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੈ ਦੀਜੈ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕਾ ॥ਰਹਾਉ॥ (ਪੰਨਾ-੯੪੧)

20. ਉਪਰਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਕ੍ਰਿਆ, ਵੈਰਾਗ, ਕਿਸ਼ਮੇ, ਨਜ਼ਾਰੇ, ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਜੋਰੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨਿਰੇ ਪੁਰੇ ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤਾਈਂ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਉਂ-ਧਾਰੀ 'ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ' ਜਾਂ 'ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ' ਦਾ ਹੀ ਵਰਤ-ਵਰਤਾਰਾ ਅਤੇ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਹੈ।

ਹਉ ਵਿਚਿ ਸਚਿਆਰੁ ਭੁੜਿਆਰੁ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਵੀਚਾਰੁ॥

(ਪੰਨਾ-੪੬੬)

ਜਗਿ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਦੂਜੈ ਭਾਇ॥

ਮਲੁ ਹਉਮੈ ਧੋਤੀ ਕਿਵੈ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ਤੀਰਥ ਨਾਇ॥

ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਦੂਣੀ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਆਇ॥

ਪੜਿਐ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਪੂਛਹੁ ਗਿਆਨੀਆ ਜਾਇ॥

(ਪੰਨਾ-੩੮)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਮੰਡਲਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਹੇ 'ਹੁਕਮ' ਵਿਚ ਬਿੰਨਤਾ, ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਲਟੀ ਖੇਲ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ —

ਤੈਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ
 ਹਉਮੈ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ
 ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ।
 ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਹੈ।
 ਭਰਮ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਹੈ।
 ਕੂੜ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੈ।
 ਦੁੱਖ ਕਲੇਸ਼ ਹੈ।
 'ਕਰਮ-ਬੱਧ' ਹੈ।
 'ਜਮਾਂ ਦੇ ਚੀਰੇ' ਵਿਚ ਹੈ।
 'ਆਵਾ-ਗਵਨ' ਹੈ।
 ਚਿੰਤਾ-ਚਿਖਾ ਹੈ।
 ਭਟਕਣਾ ਹੈ।
 ਤਿਸ਼ਨਾ ਹੈ।
 ਪਾਪ ਹੈ।
 ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਟੇਕ ਹੈ।
 ਡਰ ਭੈ ਹੈ।
 ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ।
 ਈਰਖਾ ਦਵੈਤ ਹੈ।
 ਨਫਰਤ ਹੈ।
 'ਅਗਨ ਸੋਕ ਸਾਗਰ' ਹੈ।
 ਕਾਮਨਾ ਸਹਿਤ ਹੈ।
 'ਕਲ ਤਾਤੀ' ਹੈ।

ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ
 ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ ਹੈ।
 ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਹੈ।
 'ਤੂੰ ਤੇਰੀ' ਹੈ।
 ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ।
 ਸੱਚ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ।
 ਸਦਾ 'ਖੇਮ-ਕੁਸ਼ਲ' ਹੈ।
 ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ।
 'ਜਮ ਨੇੜ ਨ ਆਵੈ' ਹੈ।
 'ਬਹੁੜ ਨ ਮਰਨਾ' ਹੈ।
 ਆਤਮਿਕ ਠੰਢ ਹੈ।
 ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ।
 'ਤ੍ਰਿਪਤ ਅਘਾਇ' ਹੈ।
 ਪੁੰਨ ਹੈ।
 'ਪ੍ਰਭ ਡੇਰੀ ਹਾਥ ਤੁਮਾਰੇ' ਹੈ।
 ਨਿਰਭੈ ਹੈ।
 ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ।
 'ਸਗਲ ਸਿਉ ਬਣ ਆਈ' ਹੈ।
 ਪਿਆਰ ਹੈ।
 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੁਖ ਸਾਗਰ' ਹੈ।
 ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੈ।
 'ਠਾਂਢਾ ਹਰਿ ਨਾਉ' ਹੈ।

ਸੂਰਜ ਵਿਚ 'ਧੁੱਪ' ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ 'ਧੁੱਪ' ਸਾਰੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨੀ, ਨਿੱਘ, ਜੀਵਨ ਰੌਂਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਆਦਿ, ਅਨੇਕਾਂ ਦਾਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਧੁੱਪ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਕਿਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ —

1. ਜੀਵਨ ਰੌਂਤੇ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ,
2. ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੱਤੇ-ਜੱਤੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਣਾ,

3. ਨਿੱਘ, ਸ਼ਕਤੀ, ਆਦਿ ਦਾਤਾਂ,
4. ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ, ਪੋਸਣਾ, ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ,
5. 'ਲੈ' ਹੋਣਾ,
6. ਮੁੜ ਉਪਜਣਾ,
7. ਵਧਣਾ-ਫੁਲਣਾ,

ਅਣਲਿਖੇ, ਅਭੁੱਲ, ਗੁਪਤ, ਸਦੀਵੀ, ਇਕ-ਸਾਰ, ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ, ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸਹਿਜ ਚਾਲ ਦੀ 'ਰਵਾਨਗੀ' ਜਾਂ ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਹੀ 'ਪੁੱਪ-ਰੂਪ', 'ਹੁਕਮ' ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ —

‘ਰਵਾਉ’ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ,
ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਵਿਕਾਸ
ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਫੈਲਾਉ
ਫੈਲਾਉ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ
ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ‘ਵੇਗ’,
ਵੇਗ ਦੀ ‘ਸਹਿਜ-ਚਾਲ’
ਸਹਿਜ-ਚਾਲ ਦੇ ਨਿਯਮ
ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਹਰਕਤ

ਨੂੰ ਹੀ 'ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ 'ਸਹਿਜ-ਚਾਲ' ਰਵਾਨਗੀ, ਰੋੜ੍ਹ ਤੇ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ 'ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ' ਨੂੰ ਰਲਾਉਣਾ, (synchronize) ਰੋੜ੍ਹਨਾ ਤੇ 'ਸੁਰ' ਕਰਨਾ ਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਹੈ।

ਹਾਂ ਜੀ ! ਇਹੋ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਸਾਡੇ —

‘ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗ,’ ਹੋ ਕੇ,
‘ਅੰਗ ਸੰਗ ਮੌਲਾ’ ਹੋ ਕੇ,
‘ਅੰਗ-ਅੰਗ ਸੁਖਦਾਈ’ ਹੋ ਕੇ,
‘ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਰੂਪ’ ਹੋ ਕੇ,
‘ਪ੍ਰੇਮ-ਰੂਪ’ ਹੋ ਕੇ,
‘ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲਾ’ ਬਣ ਕੇ,

‘ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ’ ਬਣ ਕੇ,
 ਰਸ-ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ,
 ‘ਆਪੇ ਰਸੀਆ’ ਹੋ ਕੇ,
 ‘ਰਾਵਣਹਾਰਾ ਬਣ’ ਕੇ,
 ‘ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਮ’ ਬਣ ਕੇ,
 ‘ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ’ ਹੋ ਕੇ,
 ‘ਨਾਮ-ਸਰੂਪ’ ਹੋ ਕੇ,

ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ੱਰੋ-ਜ਼ੱਰੋ ਵਿਚ, ‘ਰਵਿ-ਰਹਿਆ-ਭਰਪੂਰ’ ਹੈ।

‘ਹੁਕਮ’ ਮੰਨਣ ਦੀ ਉਚਮ-ਉਚੀ, ਸੂਚਮ-ਸੂਚੀ ਅਵੱਸਥਾ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ —

ਸੋਈ ਕਰਾਇ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ॥ ਮੋਹਿ ਸਿਆਣਪ ਕਛੂ ਨ ਆਵੈ ॥
 ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤਉ ਸਰਣਾਈ ॥ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪੇ ਪੈਜ ਰਖਾਈ ॥ ੧॥
 ਮੇਰਾ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਹਰਿ ਰਾਇਆ ॥
 ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਣ ਲਾਗਾ ਕੰਗੀ ਤੇਰਾ ਕਰਾਇਆ ॥ ਰਹਾਉ ॥
 ਜੀਅ ਜੰਤ ਤੇਰੇ ਧਾਰੇ ॥ ਪ੍ਰਭ ਡੌਰੀ ਹਾਬਿ ਤੁਮਾਰੇ ॥
 ਜਿ ਕਰਾਵੈ ਸੋ ਕਰਣਾ ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾ ॥ (ਪੰਨਾ-੬੨੯-੬੨੨)

ਪਰ ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ‘ਪਿ੍ਰਮ ਖੇਲ’ —

ਗੱਲੀਂ ਬਾਤੀਂ
 ਦਿਮਾਰੀ ਸਮਝ
 ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ
 ਫੌਕੇ ਗਿਆਨ
 ਕਰਮ-ਕਾਂਡ
 ਹਠ-ਧਰਮ
 ਧਾਰਮਿਕ ਪਖੰਡ

ਨਾਲ ‘ਖੇਲੀ’ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ ਕਬੈ ਸਭੁ ਕੋਈ॥

ਕਬਿ ਕਬਿ ਬਾਦੁ ਕਰੈ ਦੁਖੁ ਹੋਈ॥

(ਪੰਨਾ-੮੩੧)

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਭੁ ਕੋਈ ਰਵੈ॥

ਬਾਂਧਨਿ ਬਾਂਧਿਆ ਸਭੁ ਜਗੁ ਭਵੈ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੮)

ਕਬਨੀ ਕਹਿ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਈ॥
ਸਭ ਕਥਿ ਕਥਿ ਰਹੀ ਲੁਕਾਈ॥

(ਪੰਨਾ-੯੫੫)

ਜਨ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਖੇਲੁ ਕਠਨੁ ਹੈ
ਕਿਨਹੂੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੧੯)

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਮਨ ਦੀਆਂ —

ਸਿਆਣਪਾਂ
ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ,
ਏਹੜ-ਤੇਹੜ
ਹਉਮੈ
ਮੈਂ-ਮੇਰੀ

ਨੂੰ ਮੋੜ-ਮੋੜ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ‘ਹੁਕਮੁ’ ਦੇ —

ਪ੍ਰਾਇਣ ਕਰਨਾ,
'ਨਾਵੈ ਕਾ ਰੰਗ' ਚਾੜਨਾ,
'ਪ੍ਰਿਮ-ਪਿਆਲਾ' ਪੀਣਾ,
'ਪ੍ਰਿਮ-ਰਸ' ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਣਾ,
ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਬਿਸਮਾਦ ਹੋਣਾ,
ਬਿਸਮਾਦ ਹੋ ਕੇ 'ਆਪਾ ਭੁਲਣਾ'
'ਨਾਨਕ, ਨਾਨਕ' ਨਾਨਕ ਮਈ ਹੋਣਾ

ਹੀ —

ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਹੈ ਅਤੇ
ਇਲਾਹੀ 'ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਹੈ।

(ਚਲਦਾ)

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਇਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹੇਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ:-

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096